

Türkiye'nin Kuzey Doğası Korunuyor

Koruma Biyolojisi

Kuyucuk Gölü çevresinde 223 farklı kuş türü yaşıyor.
Gölde aynı anda 30.000'den fazla kuş sayılmış.

İnsanoğlunun günümüzdeki yaşam biçimi avcı-toplayıcı, mağara duvarlarına, kayalara yaban hayat resimleri çizen ilkel insandan çok farklı. Çoğu insan yabani bir ortamda yaşayamaz. Yaban hayatın olduğu yerleri ziyaret etmez bile. Bununla beraber bazı insan davranışları ilkel insan davranışlarının kimi etkilerinin sürdüğünün göstergesi. Örneğin bazı insanlar hâlâ yabani hayvan avına çıkıyor, yasak da olmasına karşın yabani türleri avlıyor. İnsanın yabani türlere baskısı sadece avla değil, başka etkinlikler sonucu da gerçekleşiyor. Yabani türlerin yaşam alanlarının bozulması, ortama yabancı türlerin sokulması, aşırı kullanma (aşırı avcılık, aşırı tarım) ve besin zincirinin bozulması bunların başlıcaları. Bu davranışların etkilerini azaltmak hatta önüne geçmek, yabani türlere üzerinde insan etkisi olmayan bir yaşam alanı bırakmak ve doğayı korumak hepimizin görevi. Doğa koruma doğaseverler, gönüllüler, öğrenciler, bilim insanları tarafından bazen devletin, bazen de özel kuruluşların desteğiyle yapılıyor. Dünya üzerinde birçok doğa koruma kuruluşu var ve bunlar dünyanın çeşitli bölgelerini insan etkilerinden uzak tutmaya, yabani türlere güvenli bir yaşama ortamı sağlamaya çalışıyor. Ülkemizde de çok sayıda olmasa da doğa koruma dernekleri ve kuruluşları var. Bunlardan KuzeyDoğa Derneği yaptığı çalışmalarla sadece ülkemizin değil, dünyanın da dikkatinin Anadolu'nun kuzeyinin doğasına çevrilmesini sağlıyor...

Doğa korumada amaçlardan biri koruma altına alınmış bölgedeki biyoçeşitlilik kaybını yavaşlatıp bu alanların yeniden doğal dengesine kavuşmasını sağlamak.

Bioçeşitlilik Krizi

Tarih öncesi zamanlardan bu yana çeşitli doğa olayları sonucunda birçok canlı türünün soyu tükendi. Bu açıdan bakıldığında bir canlının soyunun tükenmesi doğal karşılanabilir. Günümüzdeki sorun, bu tükenişin hızının çok artmasıyla ilgili. Bilim insanları türlerin yok olma hızının, son 10.000 yıllık periyottaki herhangi bir zaman diliminden 100-1000 kat daha hızlı olduğunu düşünüyor. Bu kadar hızlı bir süreçte canlıların kendilerini koruyacak, soylarının devamını sağlayacak uyumu göstermesi kolay değil. Bir başka sorun da yok oluşun hangi türleri ne kadar etkilediğinin tam olarak bilinmemesi. Bilim insanları günümüzde canlı türlerinin sayısını tam olarak ortaya koyabilmiş değil. 1,5 milyon canlı türü bilimsel olarak tanımlanmış. Ancak yaşayan tür sayısının bundan çok daha fazla olduğu düşünülüyor. Tanımlanmayan daha doğrusu yaşamları hakkında hiçbir şey bilinmeyen türler, bozulan ekosistemlerle birlikte yok olup gidiyor. Bu durum, yok oluş sürecinin gerçek hızının ne olduğunu anlamamızı engelleyen nedenlerden biri. Tüm bunlar biyoçeşitlilik krizi olarak tanımlanıyor.

Bioçeşitlilik genel olarak tür çeşitliliği, genetik çeşitlilik ve ekosistem çeşitliliği olarak üç düzeyde ele alınıyor. Bu üç düzeyde meydana gelen kayıplar ve kayıpların azaltılmasının gerekli olduğu, özellikle ilgi gösterilmesi gereken konular. Tür çeşitliliği kaybı, canlıların bölgesel ya da küresel olarak soylarının tükenmesi anlamına gelir. Tür çeşitliliği kaybı, aynı zamanda genetik çeşitlilik kaybı demektir. Her tür kendine özgü genlere sahiptir. Bir türün daha gen yapısı ortaya konmadan ortadan kalkması, genetik potansiyelinin geri dönüşümü olmayacak biçimde kaybedilmesi. Ekosistem çeşitliliği kaybıysa bölgesel ya da geniş çaplı olabilir. En çarpıcı örnek yağmur ormanlarının giderek azalmasıdır. Biyoçeşitlilik krizinin genellikle tür kayıplarıyla eşdeğer olduğu kabul edilir. Ancak tür kayıpları beraberinde genetik çeşitlilik kaybını ve ekosistem çeşitliliği kaybını da getirir. Dolayısıyla bir türün soyunun tükenmesi bunların tümünün kaybı anlamına gelir.

Bioçeşitliliğin bu kadar hızlı azalmasının ana nedeni insan kaynaklı etkenler dedik. Bunlar yabani türlerin yaşam alanlarının kaybı ya da bozulması, ortama yabancı türlerin sokulması (istila-

cılar), aşırı kullanma (aşırı avcılık, tarım) ve besin zincirinin bozulmasıdır. En büyük etkiyi doğal yaşam alanlarının bozulması yapar. Yeni yerleşim yerleri, tarımsal etkinlikler, ormancılık, madencilik doğal yaşam alanlarının bozulmasına neden olur. Dünyaya Doğa Koruma Birliği (IUCN) soyu tükenen veya tehlike altında olan, az rastlanan türlerin yaklaşık % 75'inin bu durumda olmasının nedeninin doğal yaşam alanlarının bozulması olduğunu belirtiyor. Doğal yaşam alanlarının bozulması, karasal ekosistemlerin yanı sıra sucul ekosistemlerde de gerçekleşir. Günümüzde en zengin canlı çeşitliliğine sahip mercan resiflerinin % 90'dan fazla bir kısmı insan etkinlikleri sonucu zarar görüyor. Bu hızla giderse mercan resiflerinin yarısının 30-40 yıl içinde yok olacağı öngörülüyor. Doğal yaşam alanlarının bozulmasının yanı sıra parçalara ayrılarak küçülmesi de biyoçeşitliliği azaltan diğer bir etken.

Doğa korumacılar ve biyologlar biyoçeşitlilik üzerinde devamlı olarak çalışıyor. Doğa koruma ve türlerin yok olma hızını yavaşlatma ile ilgili yeni kaynaklar arıyor, stratejiler geliştiriyorlar. Doğa korumanın, yalnızca tehlike altındaki bir türü koruyarak değil tüm bir bölgedeki tüm canlıları (komüniteler) ve ekosistem gruplarını (ormanlar, açık alanlar, sulak alanlar vb) koruyarak yapılması gerekiyor. Çünkü birçok tür yaşamsal gereksinimleri karşılamak için 1000'den fazla ekosistem tipi kullanıyor. Bir koruma alanı belirlenirken biyoçeşitliliğin en fazla olduğu alanlar önemlidir. Bu alanlar belirlenirken de endemik türlerin, tehlike altındaki ya da tehlike altına girebilecek türlerin yaşadığı yerler seçilmeye çalışılır.

Doç. Dr. Çağan Şekercioğlu, KuzeyDoğa Derneği'ni 2007 yılında kurdu. Derneğin Aras ve Kuyucuk Kuş Araştırma ve Eğitim Merkezleri'nde Üniversite öğrencilerine, doğaseverlere, kuş gözlemcilerine gönüllülük olanağı sağlıyor.

Kuyucuk Gölü'nün ortasında oluşturulan yapay adada kuşlar güvenli bir biçimde üreme, barınma işlerini yapabiliyor. Kuyucuk Gölü Türkiye'nin 13. ve Samsun-Adana hattının doğusundaki ilk Ramsar alanıdır. Ülkemizde diğer Ramsar alanları 12 tanedir. Bunlar Akyatan Gölü, Yumurtalık Lagünü, Manyas Gölü, Uluabat Gölü, Burdur Gölü, Gediz Deltası, Sultan Sazlığı, Seyfe Gölü, Kizören Obruğu, Meke Maarı, Göksu Deltası ve Kızılırmak Deltası'dır.

Biyoçeşitliliğin yoğun olduğu yerler “biyoçeşitlilik sıcak noktası” olarak da adlandırılır. Dünyada 34 alan biyoçeşitlilik sıcak noktası olarak belirlenmiştir. Elbette sadece bu alanları korumak gezegenimizdeki biyoçeşitliliği korumak anlamına gelmez. Korumanın daha geniş alanlara yayılması daha iyi sonuçlar alınmasını sağlar.

KuzeyDoğa Derneği

KuzeyDoğa Derneği'nin yaptığı çalışmalarının ülkemizle birlikte dünyada da ilgi çektiğini söyledik. Bu bağlamda biz de koruma programlarını yakından incelemek, Kuzeydoğu Anadolu'daki çalışmaları yerinde görmek, koruma ve araştırmaların sahada nasıl yapıldığını incelemek için KuzeyDoğa Derneği'ni ziyaret ettik. Dernek başkanı Doç. Dr. Çağan Şekercioğlu (Utah Üniversitesi) ve ekibiyle birlikte çalışma bölgelerini dolaştık ve araştırmaları hakkında bilgi aldık.

KuzeyDoğa Derneği, Doç. Dr. Çağan Şekercioğlu tarafından kurulmuş. Dernek adını kuzey doğunun doğasını korumak için yaptığı çalışmalardan alıyor. Dernek, etkinliklerini Kars, Iğdır, Ardahan ve Ağrı illerini kapsayan bölgede gerçekleştiriyor. Bu bölge biyoçeşitlilik açısından ülkemizin en zengin bölgelerinden biri. Bununla beraber bölgedeki ekosistemler hızla bozuluyor ve çevre sorunları giderek artıyor. Bu yüzden KuzeyDoğa Derneği de etkinliklerini bu bölgede gerçekleştiriyor. Dernek, etkinlikleri için Kafkas Üniversitesi, Kars ve Iğdır Valiliği, Kars ve Iğdır Orman ve Su İşleri Müdürlükleri ile etkileşim halinde çalışıyor ve bu kurumlardan ciddi destek alıyor. Özellikle Kafkas Üniversitesi Biyoloji Bölümü akademisyenleri ve öğrencileri projede aktif olarak çalışıyor. Derneğin bugüne kadar yaptığı doğa koruma çalışmalarından bazıları şöyle: Kuyucuk Gölü Yaban Hayatı Geliştirme Sahası'nın Türkiye'nin 13., Doğu Anadolu'nun ilk ve tek Ramsar alanı (Uluslararası Öne Sahip Sulak Alanlar Listesi'ndeki alanlar) olarak ilan edilmesi, Kuyucuk Gölü'nde ülkemizin doğa koruma amaçlı ilk yapay adasının oluşturulması, ülkemizdeki ilk akbaba lokantasının açılması, ülkemizde ilk yaban hayatı koridorunun oluşturulmasına ön ayak olması, Kuyucuk Gölü'nün Avrupa'nın

Seçkin Turizm Cenneti (EDEN) olarak ilan edilmesinin sağlanması, İngiltere'nin çevre nobeli olarak da bilinen Whitley Altın Çevre Ödülü'nün kazanılması gibi.

Kuyucuk Gölü

Kuyucuk Gölü Kars'ın en önemli sulak alanlarından biri. Kars-Akyaka platosunda yer alan gölün kıyı kesimlerinde sazlıklar var ve gölün bitki örtüsü zengin değil. Gölün çevresinde tarım ve hayvancılık yapılıyor. Göl suyunda yapılan kimyasal analizlerde suyun görece temiz ve ekolojik iyileştirme için ideal olduğu belirlenmiş. Angıt (*Tadorna ferruginea*), dikkuş (*Oxyura leucocephala*) ve Sibirya kazı (*Branta ruficollis*) gibi türler başta olmak üzere, 223 kuş türü gölü yaşam alanı olarak kullanıyor. 2004 yılının Eylül ayında (göç zamanı) göl üzerinde 1 günde 20.000'den fazla angıt gözlenmiş. Bu sayı dünya angıt nüfusunun % 12'si anlamına geliyor. Kuyucuk Gölü'nün ülkemizdeki 13. Ramsar alanı olarak ilan edilmesi gölün korunmasının daha da önem kazanmasına neden olmuş. Bilindiği üzere Ramsar sözleşmesi 1971 yılında İran'ın Ramsar kentinde imzalanan, dünyanın en önemli sulak alanlarının tescillenmesi ve korunmasıyla ilgili uluslararası bir anlaşma. Bir yerin Ramsar alanı olabilmesi için dokuz kriterden birini karşılaması gerekiyor. Kuyucuk Gölü bu kriterlerin beşini karşılamış. Bu çalışmalar kapsamında da bir su kuşu halkalama istasyonu kurulmuş. Kuyucuk Gölü'nde yapılan bir diğer çalışma da gölü ikiye bölen eski yolun, kuşların güvenli biçimde üreyebileceği bir ada haline dönüştürülmesiyle ilgili. Su kuşları 200 metre uzunluğundaki yapay adayı insanların, evcil hayvanların, tilki gibi yırtıcıların etkisinde kalmadan üreme ve yaşama alanı olarak kullanabiliyor. Kuşlar için bir sığınak görevi yapan bu ada, bilimsel kuş üreme adası yapım yöntemleri uygulanarak oluşturulmuş. İlk olarak gölün ortasından geçen yolun her iki tarafındaki 50 metrelik toprak kısım iş makineleriyle alınmış. Sonra ortada kalan kısım genişletilmiş ve adaya bölgeye uygun ağaçlar dikilmiş. Ayrıca adanın güney kısmı kademeli olarak alçaltılarak farklı kuş türlerinin de barınmasına olanak sağlanmış.

Akbaba Lokantası

KuzeyDoğa Derneği'nin bir başka çalışması da bölgedeki soyu tehlike altında olan akbabalarla ilgili. Iğdır İl Çevre ve Orman Müdürlüğü ile Doğa Koruma Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün desteğiyle Iğdır'da, Aras ve Arpaçay kanyonlarına yakın bir yerde bir "akbaba lokantası" kurulmuş. Lokanta derken akbabalar için bir beslenme alanından bahsediyoruz. Burası yerleşim yerlerine uzak, koruma alanı içinde bir yer. Uygun yerlere mezbaha atıkları ve hayvan leşleri bırakılıyor. Bölgede yaşadıkları bilinen küçük, sakallı, kızıl ve kara akbaba türleri akbaba lokantası sayesinde beslenebiliyor. Bu lokantanın benzerleri de var: Bulgaristan, Meksika, Güney Afrika, Nepal, İspanya gibi ülkeler buna benzer alanlar oluşturarak kuş gözlemcileri, doğa fotoğrafçıları ve doğaseverleri doğa turizmi yoluyla bölgeye çekip bölge ekonomisine katkı sağlamış. Benzer bir durumun Iğdır'da da olmaması için hiçbir neden yok.

Yaban Hayatı Koridoru

KuzeyDoğa Derneği'nin diğer bir çalışması da yaban hayatı koridoru oluşturulması. Yaban hayatı koridorları bölünmüş, aralarında bağlantı kalmamış yaşam alanları arasında yeniden bağlantı sağlayan yapılardır. Kars, Erzurum, Ardahan ve Artvin'i kapsayacak olan koridor Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın desteğiyle gerçekleştirilecek. Yaban hayatı koridoruyla, Sarıkamış Ormanları-Allahuekber Dağları Milli Parkı ve bölgedeki diğer ormanlar ve milli parklar birbirine bağlanacak, yani bölgedeki yaşam alanları arasında bağlantı sağlanacak. 81 km uzunlukta, 23.533 hektarlık bir alanda (Allahuekber Dağları Milli Parkı'ndan daha büyük bir alan) oluşturulacak bu koridor, Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından ağaçlandırılacak. Özellikle kurt, ayı, vaşak, karaca, geyik gibi büyük me-

Çevre Nobeli

KuzeyDoğa Derneği 2008 yılında Kars-Kuyucuk Gölü'nün korunması, sazlık bitki örtüsünün ekolojik yenilenmesi ve bölgede doğa turizminin geliştirilmesi alanında yaptığı çalışmayla, İngiltere'de çevre nobeli olarak da bilinen Whitley Altın Çevre Ödülü'nü kazanmış. Ödül olarak iki yıl boyunca KuzeyDoğa Derneği'nin projelerinde kullanılmak üzere 60.000 sterlin verilmiş.

Doğa korumacı ya da kuş gözlemcisi olmak için herşeyden önce canlıları sevmek ve içinde bulunulan andan keyif almak gerekiyor.

melilere bir bakıma nefes aldıracak olan koridor sayesinde yaban türler Karadeniz, Kaçkarlar ve Aşağı Kafkasların geniş ormanlarına kadar ulaşabilecek. Bu kadar geniş bir alanın bölgedeki insan-yırtıcı çatışmasını da azaltması bekleniyor. Ayrıca Allahuekber ve Yalnızçam dağlarının yeni ağaçlandırılacak sırtlarının Kura Nehri havzasındaki erozyonu azaltması da umuluyor. Yaban hayatı koridorunun hızla

oluşturulması temelinde, geçtiğimiz yıl gerçekleştirilen kurt takip projesinin verileri var. KuzeyDoğa Derneği'nin araştırmacıları bölgedeki kurtların ne büyüklükte bir alan kullandığını belirlemek için 2011 yılının Ekim ayında iki kurdu zarar vermeden yakalayarak boyunlarına koordinatları SMS olarak yollayan birer verici takmışlar. Kurtlardan bir tanesi üç ayda 3000 km²'lik, diğeri 600 km²'lik bir alanı kullanmış. Bu alan Sarıkamış Allahuekber Dağları

Milli Parkı'ndan 13 kat büyük. Bu da hâlihazırda koruma altındaki alanın yaban hayatı için ne kadar yetersiz olduğunun göstergesi.

KuzeyDoğa Derneği'nin araştırmacıları yerel destekle, devletin ilgili kurumlarıyla, akademisyenlerle, üniversite öğrencileriyle, ülkemizden ve yurtdışından gelen gönüllülerle, Anadolu'nun kuzeyini korumaya çalışıyor. Benzer çalışmaları ülkemizin diğer bölgelerinde görmek hepimizin arzusu.

Fotoğraflar: Dr. Bülent Gözcelioğlu

Kaynaklar
<http://www.kuzeydoga.org>
<http://www.kuyucuk.org/>
 Wilson, O. E., *Doğanın Gizli Bahçesi.*, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 1996
 Campbell, N. A., Reece, J. B., *Biology*, Benjamin Cummings-Pearson Education, 2006.

KuzeyDoğa Derneği'nin araştırma ekibi Prof. Dr.Josip Kusak, uzman biyologlar Ayşe Mergenci ve Emrah Çoban, veteriner hekim Ayşe Karaahmetoğlu kurtların, zarar verilmeden yakalanmasında ve boyunlarına koordinatları SMS olarak yollayan vericiler takılması sırasında. Fotoğraflar KuzeyDoğa Derneği arşivi.

